

ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА І АПК

УДК: 332.021,8:338.432.

ПРО ДЕЯКІ ЗМІНИ РЕФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Г.С.КВАСНІКОВА – к.е.н., викладач ХДАУ,
В.О.МАСЛІЙОВ – голова СТОО “Калінінське”

За період введення Указу Президента України Л.Д.Кучми “Про невідкладні заходи щодо реформування агропромислового сектору економіки” минуло майже три роки, а в цілому етап реформування аграрної галузі триває десятиріччя. Які же результати цих докорінних змін за такий строк?

Метою статті не є підведення підсумків, які були би підкріплені переконливими даними, а свого роду намагання підвести своєрідну рису тим змінам, які важко вимірити навіть аналізуючи статистичну звітність. Мова йде про зміни психології селянина за період становлення економічних відносин на селі. Стаття з аналогічною назвою була надрукована автором у середині 1999 року, де достатньо детально був зроблений аналіз існуючого стану на селі очима самих учасників реформаційних процесів. За цей період минуло хоча небагато часу з точки зору історії, однак у психології сільського працівника відбулися помітні зміни. Не можна однозначно сказати що вони різко негативні, однак негативність їх достатньо значна.

Наші спостереження відбувалися на прикладі порівняння соціологічного опитування респондентів Херсонської області (по різних районах вибірково) та респондентів Донецької області у КСП “Калінінське” (зараз СТОО “Калінінське”) Волноваського району. Зупинимось детальніше на розгляді соціально-економічних змін на останньому названому підприємстві.

У колективі СТОО “Калінінське” налічується 166 працівників, з 270 членів-пайщиків. Ця цифра вже повинна насторожувати – тобто усього 61,5% чисельності колективу підприємства є найманими працівниками і одночасно власниками майна, а інші 39,5% – це свого роду сучасні “рантьє” (тільки 19,0% з них пенсіонери). Відпо-

відно у різних групах пайщиків виникає різне ставлення до праці та володіння суспільною власністю.

Новоявлена категорія “рантьє” надала свої земельні та майнові паї підприємству у колективне володіння і з великою зацікавленістю спостерігає, як працює друга категорія “власників” – найманих працівників, що “заробляє” їм капітал.

За умовами договору власники земельних паїв, незалежно від участі у трудовому процесі, отримують орендну плату у розмірі 600 гривень, але тільки у натуральній формі. В цілому набір (асортимент) орендної плати визначений договором, однак можливе коректування за бажанням та домовленістю обох сторін.

Зовсім інша справа існує в іншій категорії – працівників-власників. При одночасній участі їхніх земельних паїв у колективній частково-суспільній власності вони приймають участь у загальному колективному виробництві своїм особистим трудовим вкладом. Їх заробітна плата значно перевищує орендну плату (середньомісячна заробітна плата по підприємству складає 207 – 221 грн.). Різниця в оплаті праці та орендної плати безумовно викликає приховане та явне незадоволення з сторони “рантьє”, що іноді призводить до соціального незадоволення, а іноді небезпечна вибухом.

Виникає викривлення свідомості – ставлення до володіння земельними паями. Заробітна плата хоча за своїм абсолютним значенням не така вже висока, однак вона є своєрідною гарантією відносно стабільного заробітку. Але вона не є для усіх стимулом для праці – категорія “рантьє” надає перевагу праці на особистому підсобному господарстві і без напруження отримувати хоча і незначний, але все ж таки, стабільний дохід у вигляді орендної плати. Не допомагаючи своїм колегам-партнерам – працівникам-власникам, особливо у найбільш напружені та важкі періоди виробничого процесу, вони настійливо вимагають “своє”. Однак тут є своя логіка – це їх земля, її використовували, отримали продукцію, а тепер заплатити за неї.

Одночасно з цією проблемою виникає друга – викривлення свідомості щодо ставлення до колективної власності, особливо у тих осіб, хто працює у суспільному виробництві – “робітників-власників”. Додатковим доходом у них до цих пір залишається “лівий заробіток” у вигляді крадіжок та розкрадань колективної власності. Крадуть усе що можна і не можна вкрати. Ось тут виникає парадоксальна ситуація – крадуть у самих себе! Але на жаль, до свідомості працівників підприємства не доходить та істина, що вся колективна власність – це їх особиста власність, за яку вони заплатили своєю працею, хоча дещо в умовній формі. Це важко зрозуміти, що частина трактору, комбайну, кіловати електроенергії,

вироблена продукція – це уречевлена праця кожного працівника за минулий період. Але мішок зерна, шматок заліза або бідон молока – це можна помацати та продати, це не умовна власність, а фактична. Зрозуміло, що можна знайти виправдання такій поведінці робітників – вони отримують нерегулярно і не повністю, а іноді з великою затримкою свою не таку вже високу заробітну плату за чесно відпрацьовану працю. Людині же необхідно жити і годувати свою сім'ю не завтра, а сьогодні. Тоді: “якщо ви мені не платите, то я візьму сам.”

З усього вищесказаного випливає такий висновок, що проведена реформа не змогла стати дійсно реформою (революцією) у тих питаннях, які необхідно було поставлено перед нею. Практично, мало що змінилося у психології селянина, у нього поки що не проявився характер господаря землі та суспільної власності. Паювання землі і колективного майна відбулося у свідомості людей, як якась чергова компанія бажання поліпшення або оновлення існуючих соціально-економічних відносин, які вирішуються десь нагорі, а внизу все залишилось по старому, змінилася тільки вивіска на конторі. Паювання, або акціонування відтворилося в людському понятті як суто умовна роздача чогось, чого важко вимірити та порівняти хоча-би зорovo: частина землі, десь невідомо де (а якщо відомо, то з цього не легше), частина якогось трактору або автомобіля, складу, ферми тощо. Психологічно людині необхідно конкретно знати де само і яка вона його власність, щоб вона відповідала за неї і матеріально і морально. У нині не існуючих колгоспах, була об'єднана саме особиста власність, де колгоспник довго спостерігав у стаді саме свою корову, або коня на полі, знав де знаходиться його частина землі, яка вже стала суспільною, а звідси і нічийною. Ту біль та турботу за особистою власністю не можна знову відродити на загальному полі та фермі. Більш того, зараз у людині виникає ставлення утримання до землі, народного добра та до праці взагалі.

Не можна не погодитись з тим, що власність на землю породжує “рантє”, але справа у тім що у цю групу власників паїв включаються люди відносно молоді, працездатного віку, які могли займатися у сільськогосподарському виробництві приносити і собі і суспільству користь, але для цього необхідно, щоб оплата праці їхнього трудового вкладу була достатньою для забезпечення їх потреб.

Ми не наполягаємо, щоб “роздати всю землю селянам”. Ні, необхідно роздати її тим хто може і бажає на ній працювати. Але не усі зможуть її забрати. На землі, що залишилася необхідно налагоджувати інші відносини. Земельні паї повинні мати особистий

характер, тобто власник паю повинен конкретно знати розміщення його земельної ділянки на місцевості. Володарі цих ділянок повинні об'єднатися у невеликі спілки (кооперативи) для спільного вирощування певних сільськогосподарських культур. Але не так, як це відбувається зараз – усі вирощують або кавуни, або соняшник. Кооперативи-спілки власників земельних паїв повинні виробляти продукцію за установленим договором асортиментом продукції, з відповідними заохочувальними надбавками до ціни або іншими пільгами (в оподаткуванні, кредитуванні, постачанні за пільговими цінами ПММ тощо). Безумовно надання пільг таким виробникам є функцією держави. Не будемо повторювати ту істину, що тільки підтримка держави може підняти та відродити провідну галузь народного господарства нашої країни. Не можна без кінця випробувати ту ідею, що сільське господарство виживе саме по собі. Так, виживе, але вже не як галузь економіки. Виживе тільки особисте підсобне господарство і тільки у тих господарів, хто зможе налагодити систему реалізації та переробки власної продукції.

Однак, повернемося до нашого питання – що робити великим агропідприємствам? Для більшості з них, на жаль, на наш погляд, немає ніяких перспектив на краще. Тому, що вони до нині тягнуть віз проблем не тільки своїх власних, але і соціальної сфери. На прикладі того же підприємства СТОО “Калінінське” на балансі якого вже не налічуються дитячий садок, школа, дім культури, медпункт, столова та інші об'єкти соціальної інфраструктури, однак вони продовжують частково фінансуватися за рахунок господарства. Більш того, з'явилися інші “прохачі”: районна лікарня, пожежна охорона, міліція і ін., які теж опосередковано обслуговують селян, а тому платять гроші у касу названих установ! Ось і виходить: “хто везе, того і поганяють”.

У свій час великі надії сільськогосподарські підприємства покладали на інвесторів. Але і тут існує теж саме споживацьке ставлення – вкласти копійки, а взяти гривні. Розрахунок таких “інвесторів” простий: з 1 га землі можна взяти не менше 30 ц зерна, мінус 2 ц на насіння, дещо дати селянам (десь 3 ц.), а усе інше – наше! “Горе – інвестори” навіть не підозрюють, що це зерно, перш ніж посіяти, необхідно обробити отрутохімікатами від хвороб та шкідників, сходи необхідно підкормити добривами, провести ряд прополювань, якщо є полив, то полити, зібрати врожай, а на це необхідне паливо і багато чого... Але це вже ніяк не входить у “їх” калькуляцію собівартості – дуже багато витрат: – “невигідно вас утримувати”.

Пощастило тим сільськогосподарським підприємствам у кого інвестори надійні, сильні, ті що думають наперед і добре розумі-

ються у специфіці сільського господарства. Таким, яким є Маріупольський сталевий-прокатний комбінат ім. Ілліча. На балансі цього промислового гіганта знаходиться близько 30 сільськогосподарських підприємств, на базі яких комбінат відродив місцевий молокозавод та м'ясокомбінат, він має декілька магазинів з реалізації сільськогосподарської продукції та її переробки, що дозволяє йому постачати цією продукцією своїх працівників та майже усе місто.

Але, на жаль, таких справжніх інвесторів зараз поки що дуже мало, бо у них свої власні проблеми, однак можна сподіватися, що такий шлях вірний. Необхідно тільки змінити ставлення до того, ко-го утримуєш і допомагаєш, тоді вигода буде для обох сторін.

Згідно існуючого законодавства України вартість орендної плати наближена до вартості податку на землю, тобто 1% від вартості 1 га землі. Якщо розібратися, то безумовно це мізерна плата, хіба таку величину повинна складати орендна плата за таку багату, чорноземну землю? За існуючими європейськими мірками вона повинна дорівнювати від 10 до 50% ціни землі. Але хто зможе на сучасний момент сплачувати таку орендну плату?! Нинішні полубиткові підприємства? Звичайно, що ні. Держава? На це мало надії. Інвестори? А це їм тим більш не вигідно.

Наступне питання. Якщо все ж таки підняти орендну плату (за якихось резервів), то хто ж таки буде працювати на такій землі? Не перетвориться тоді увесь контингент сільських жителів у категорію так названих "рантьє"? Хто ж буде працювати, коли можна отримати у кінці року солідний капітал не працюючи? Таким чином, поки що рано піднімати питання про підвищення орендної плати вище відсотка податку за землю, поки не будуть вирішені інші питання. Звичайно, що орендна плата підвищиться із зміною економічного стану аграрного виробництва, але коли спрацюють важелі ринкової економіки і ціна землі наблизиться до її вартості.

Висновки. Сучасний стан, що склався в аграрній сфері можна вважати як період становлення та формування власницької ідеології та психології сільськогосподарського товаровиробника. Безумовно, що справжній господар на землі з'явиться, коли сформулюються процеси купівлі-продажу землі і велика кількість дрібних власників буде або об'єднана у кооперативи різної спрямованості, або їх земля буде власністю крупних землевласників.

Проведена реформа була хоч і викликана негайною необхідністю, але була проведена на рівні "компанії" без тривалої та детальної підготовки. Не можна було так, як завжди, глобально вирішувати такі складні питання з усією галуззю, необхідно було поступово проводити реформаційні зміни, з урахуванням регіональних особливостей. Але не будемо песимістами, зміни в сільському гос-

подарстві все одно відбуваються, і будемо вважати, що деякий негативний досвід може теж чомусь навчити.

Література:

1. Указ Президента “Про невідкладні заходи щодо реформування аграрного сектору економіки” (№152999), від 3 грудня 1999 р.
2. Земельна реформа. Питання і відповіді. К.,2001.
3. Кваснікова Г.С. Формування психології аграрного товаровиробника // Таврійський науковий вісник. Херсон. 1998, Вип.11.част.2. с.101-105.
4. Кваснікова Г.С. Реформирование сельскохозяйственного производства и его влияние на психологию крестьянина. // Экономика и управление. Симферополь, 1999, №3, с.33-34.

УДК: 519.86:338.442.

**КОМБІНОВАНА МАТРИЧНА МОДЕЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ВИМІРЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Н.І.СОЛОВЙОВА – магістрант, Херсонський ДАУ

Перехід України до ринкової економіки суттєво змінює відносини як між підприємствами, так і в середині підприємства. Стійке функціонування підприємства залежить від його здатності приносити достатній обсяг доходу. Як фінансова база підприємства дохід повинен забезпечувати не тільки відшкодування всіх його витрат, сплату податків та обов'язкових відрахувань, але й дозволяти частину вкладати у затрати на розширене відтворення.

Ефективним методом аналізу взаємодії між галузями, продуктами та регіонами є метод “витрати-випуск”. Міжгалузевий баланс виробництва та розподілу продукції агропромислового комплексу відкриває нові можливості використання методу “витрати-випуск” як на рівні комплексу в цілому, так і на рівні окремих сільськогосподарських підприємств [1].

Управління багатогалузевими комплексами при цьому передбачає розробку міжгалузевих балансів агросистем будь-якого рівня, що входять в загальну систему міжгалузевих моделей.

Застосування методології міжгалузевого балансу дозволяє оперативно проводити аналіз виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств за результатами фактичного стану організації виробництва і відповідних їй витрат ресурсів [2].